

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ФРАЗЕОЛОГІЇ

10-й клас

Мета: повторити та систематизувати знання учнів про фразеологію, роль фразеологізмів у мовленні; удосконалювати логічне й образне мислення, культуру мовлення; виховувати повагу до влучного й образного слова.

Тип уроку: узагальнення та систематизація ви вченого.

Обладнання: підручник, фразеологічні словники, роздатковий матеріал, малюнки-жарти.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Програма з української мови у 10-му класі побудована на повторенні теоретичного матеріалу. Ефективною формою навчання під час систематизації та узагальнення вивченого є групова робота на уроці.

Клас поділений на творчі групи (по 4-6 учнів). Коло теоретичних питань для дослідження вчитель визначає сам (випереджувальне завдання).

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчання.

III. Теоретичне і практичне опрацювання теми уроку

1. Опитування творчих груп за блоками питань.

I група

- 1) З якої мови походить термін «фразеологія»?
- 2) Що вивчає фразеологія?
- 3) З якими розділами мовознавства пов'язана фразеологія?

2 група

- 1) Що називають фразеологізмами?
- 2) Чим відрізняють фразеологізми від слова, слово сполучення, речення?
- 3) За якими синтаксичними моделями будуються фразеологізми?

3 група

1) На які групи поділяються фразеологізми за семантичною злитістю компонентів?

2) Чи властиво фразеологізмам поняття багатозначності, синонімії та антонімічні відношення?

3) Джерела української фразеології.

4 група

- 1) У висловлюваннях якого стилю фразеологізми вживаються найчастіше?
- 2) У яких стилях мовлення фразеологізми вживаються з певною метою?
- 3) Чи можливе застосування фразеологізмів у ви словлюваннях наукового та офіційно-ділового стилів мовлення?

2. Вправи на повторення вивченого.

1) Прочитайте фразеологізми, поясніть їх значення. Визначте, у якому стилі мовлення вони використовуються.

Зігнути в три погибелі; хай йому грець; ні сіло ми впало; скільки літ, скільки зим; каламутити воду; як кіт наплакав; прикусити язика; зуб на зуб не попадає; хоч до рани прикладай; зарубай на носі; душа в п'яти пішла; як курка лапою.

2) Запишіть окремо усталені звороти офіційно-ділового і наукового стилів.

Оголосити догану; провести експеримент; ухвалити рішення; порядок денний; сформулювати правило; взяти до уваги; заслухавши і обговоривши; питома вага; відома аксіома; минути час; попередній висновки.

Проблемне запитання. Яка відмінність фразеологізмів мов розмовно-побутового стилю від усталених зворотів офіційно-ділового і наукового стилів?

3. Усний аналіз текстів: визначте стиль тексту, знайдіть фразеологізми. З якою метою вони вживаються? (Підібрані тексти належать до різних стилів мовлення.)

1) Виходячи зі смертельної небезпеки, яка нависла над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року;

— продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні;

— виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами;

— здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

ПРОГОЛОШУЄ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ та створення самостійної української держави — УКРАЇНИ. Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закон України. Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

24 серпня 1991 року Верховна Рада України

2) Бути ввічливою, вихованою, витриманою людиною не так-то легко. Тут потрібні і самодисципліна, і готовність іноді поступитися власними вигодами. звичками і, найголовніше, почуття поваги до інших людей, до колективу, відповідальність за свої вчинки перед суспільством.

Вихованість — це людяність. Це — бути серед людей Людиною. Для цього потрібно мати таку внутрішню якість як щирість, доброту.

Зовнішня культура, поведінка людини не відділені глухою стіною від її внутрішнього, духовного світу. Слухання музики, споглядання творів мистецтва, читання книг — все це збагачує духовний світ людини, а значить, і сприяє вихованню.

3) Фразеологічні одиниці, наявні в тій чи іншій мові, виникають найрізноманітнішим шляхом. Саме цим і зумовлена їх структурно-семантична неоднорідність. Проте фразеологічна одиниця ніколи не виникає шляхом раптового якісного перетворення вільного словосполучення в стійке. Цей процес відбувається не відразу, а внаслідок повільного, досить тривалого переходу звичайного словосполучення до ідіоми.

Щоб глибше зрозуміти природу фразеологічної одиниці, її треба зіставити зі словом і з вільним словосполученням або реченням нефразеологічного типу (Ф.Медведєв).

4) На другий день уже було відомо, що чортяка мене не вхопить, бо я вночі ні разу не бухикнув. Тому дід зауважив, що я одчайдух і весь удався в нього, а мати сказали, що — в оглашенного. Після цього ми з дідом презирнулися, усміхнулись,

мати посварила на мене бровами і кулаком, а бабуня вирішила повести свого безклепкого внука до церкви. Там я мав покаятись, і набратися розуму, якого усе чомусь не вистачало мені.

Та я не дуже цим і журився, бо не раз чув, що такого добра бракувало не тільки мені, але й дорослим, і в них теж чогось вискакували клепки, розсихались обручі, губились ключі від розуму, не варив баняк, у голові літали джмелі, замість мізків росла капуста, не радило в черепку, не було лою під чуприною, розум якось втулявся аж у п'яти і на в'язах стирчала макітра... (М.Стельмах)

4. *Запишіть речення. Визначте, яким членом речення є виділені слова.*

1) *Голови туманіли від невищуваючого лементу цього вавилонського стовпотворіння.*

2) *Вдень і вночі*

Бачу я перед собою

Ясні оченьки дівочі.

3) *А соловей аж горло надриває*

і на всі заставки співає.

4) *Скоро казка мовиться.*

5) *Поле — що безкрає море.*

6) *Баба з воза — коням легше.*

5. *Виправте допущені помилки.*

1) Багато — хоч греблю гати; як сміття; до біса; по самі вуха.

2) Давно — за царя Гороха, як було людей трохи; за царя Панька, як була земля тонка; як на долоні волосся виросте.

3) Голий — як бубон; як турецький святий; як мати народила; як тріска.

4) Викривати — виводити на чисту воду; носити камінь за пазухою; зривати маску.

6. Доберіть до російських фразеологізмів українські від повідники.

Не солоно хлебавши; задать драла; как белка в колесе; как бельмо на глазу; не в своей тарелке; пришла беда — отворяй ворота; гол как сокол..

Довідка. Ні в сих ні в тих; як муха в окропі; облизня пій мав; як сіль в оці; біда одна не ходить, а з собою ще й горе водить; голий як бубон; дре менути.

7. У поданому тексті фразео логізми замініть лексичними відповідниками. Що втрачає художній текст?

«Возний. Коли другії облизня поймають, то і ми остерегаємся. Наталка многим женихам піднесла печеного кабака; глядя на сіє, і я собі на умі.

Виборний. А вам що до Наталки? Будто всі дівки на неї похожі? Не тільки світа, що в вікні; сього дива повно на світі. Та до такого пана, як ви, у іншої жижка задрижить».

Змінений текст:

Возний. Коли другим не повезло, то і ми остерігаємося. Наталка многим женихам одмовила; глядя на сіє, і я боюся.

Виборний. А вам що до Наталки — будто всі дівки на неї схожі. Таких багато скрізь. Та до такого пана, як ви, кожна захоче.

8. *Індивідуальні завдання (фразеологічні малюнки-жарти).*

Які фразеологізми зашифровано в малюнках? (Див. додаток.)

Відповіді: вилами по воді писано (1); брати бика за роги (2); посадити в калюжу (3); як кіт з собакою (4).

IV. Узагальнювальна бесіда

- Яку роль відіграють фразеологізми в нашій мові?
- Назвіть основні ознаки фразеологізмів.
- У яких стилях мовлення найбільше вживаються емоційно-експресивні фразеологізми?

V. Домашнє завдання

- *1 група* — виписати із художнього твору фразеологізми.
- *2 група* — підібрати синоніми й антоніми до таких фразеологізмів: *як води в рот набрав; на сьомому небі; як дві краплі води; вести вперед; точити ляси; як корова язиком злизала.*
- *3 група* — виписати фразеологізми, у яких є власні назви.
- *4 група* — написати оповідання за поданим фразеологізмом: «Де раки зимують» або «Як рак свисне».